

Erling Larsen og Peter Christensen Teilmann

CaféTeatret 1971-2011 – samtidsteater før og nu

Redaktionel forbemærkning

webtekst22 er en historisk collage over CaféTeatret, et af Danmarks førende samtidsteatre gennem det sidste halve århundrede. Artiklen er skrevet af Teatermuseet i Hofteatrets direktør, Peter Christensen Teilmann, og Erling Larsen, medlem af bestyrelsen og daglig leder på CaféTeatret i dets første fire årtier i Skindergade i det centrale København. *CaféTeatret 1971-2011 – samtidsteater før og nu* fortæller om nogle af hovedlinjerne og højdepunkterne i CaféTeatrets liv og virke til og med generationsskiftet i 2011, hvor Laura Ramberg og dramatikeren Christian Lollike overtog ledelsen af teatret, som nu skrives CT.

webtekst22 handler med andre ord om et af de mest levende og interessante vækstpunkter i det institutionelle danske teaterliv siden 1960'erne, om etableringen og udviklingen af et af de mest konstant samtidssøgende små storbyteatre. Artiklen udgives med baggrund i den retrospektive udstilling om Café Teatret, som blev vist i Teatermuseet i Hofteatret september 2012 - maj 2013, og publiceres i anledning af, at Erling Larsen 25. september modtog Lauritzen Fondens Backstagepris 2013, og som optakt til at det nye CT genopfører forestilling om Anders Behring Breiviks *Manifest 2083*, som op til premieren i 2012 var mere end almindeligt omdiskuteret i medierne, og som efterfølgende modtog Reumert-juryens Særpris 2013. Netop som artiklen her udgives, kan flere af de folk, der fik rum og plads til at udvikle deres helt egne og egenartede satiriske udtryk på CaféTeatret, ses i tv og på teatret. Det gælder bla. Paprika Steen og Peter Frödin, der s.m. Anders W. Berthelsen opfører *Elin's fest* på Bellevue Teatret, og Martin Buch og Rasmus Botoft med *Rytteriet 2* på DR2.

Et overblik

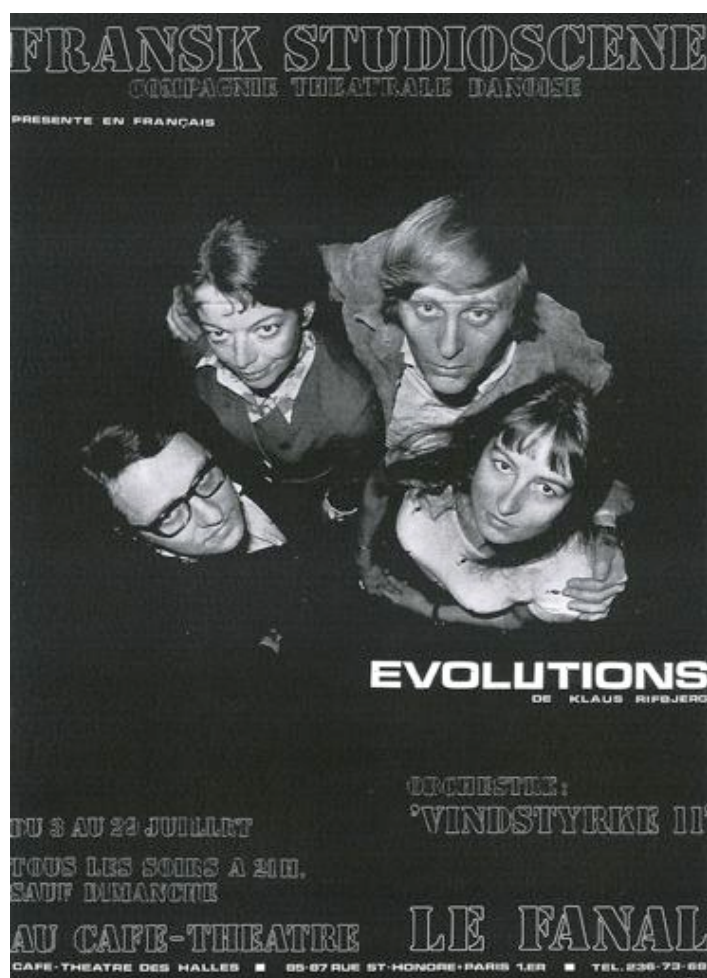
CaféTeatret i Skindergade midt i Københavns centrum startede som den rene kunstneriske iværksættervirksomhed blandt en gruppe franskstuderende tilbage i 1963. Dette lille gruppeteater-miljø fandt snart form som et regulært intimteater efter den franske caféteater-tradition, oprindeligt skabt under det håbefulde navn *Sans Souci – fransk studioscene*. *Sans Souci*: uden bekymring eller Sorgenfri. Teatret blev ledet af et kollektiv bestående af Sejer Andersen, Lisa Thorslunde, Niels Skjoldager, Erling Larsen og Birgitte Nystrøm, der forlod teatret hurtigt, da hun blev optaget på Statens Teaterskole. Hun blev kort tid efter erstattet af Søren Glad. Sejer Andersen forlod ved årsskiftet 1983-84 CaféTeatret til fordel for Hvidovre Teater. Erling Larsen fungerede derefter indtil 2011 som daglig leder af CaféTeatret.

Fra en af flere miniturneer i Jylland 1969-70: Gruppen bag *Sans Souci – Fransk studioscene* har forladt Erling Larsens stationcar fuldt med dekorationselementer og teknik på taget, for at tage en helbredende slentretur i skoven oven på en aften med flere forestillinger på Katedralskolen i Viborg. Gruppen opførte René de Obaldia's *Gas (L'Azote)* m/Niels Skjoldager, Renee Sprange og Anne Hinsch, og Nils Schous *Den kælnе morder (LeTueur Calin)* med Sejer Andersen, Lisa Thorslunde og Niels Skjoldager. "Vi overnattede i rektorboligen, hvor rektoren og fru Karen beværtede os på bedste vis til langt ud på natten", fortæller Erling Larsen. "Jeg husker, at scenografen Lars Juhl var med i selskabet hos rektorparret, dog ikke som del af vores trup, så alt i alt var det et muntret selskab og drikkelag. Forestillingen i Viborg var sikkert kommet i stand i forbindelse med en af de Pariserture vi arrangerede for teaterinteresserede. Dengang fik man en gratis rejselederbillet, hvis man samlede en gruppe på 15, så vi lavede nogle gange teaterture til Paris med 60 deltagere (vi var jo fire, der gerne skulle have gratis tur til Paris!)... og på en af turene var Karen, rektorfrue fra Viborg med. Og sådan hænger alting sammen!"

I 1972 rykkede gruppen ind i lokalerne i Skindergade og blev til CaféTeatret – 250 år efter at en anden lille flok universitetsstuderende etablerede Teatret i Lille Grønne-gade og spillede franske komedier samtidig med, at de fik professor Holberg til at skrive nye danske samtidskomedier til sig.

Siden er CaféTeatret vokset skridt for skridt, årti for årti, forestilling for forestilling. CaféTeatret voksede op fra undergrunden og mødte en relativ ny dansk teaterlov – den første kom i 1963 – og en stadig større og mere mangfoldig dansk teaterkultur. De blev frontløbere i udviklingen af en helt ny institutionstype i dansk teater: det lille storbyteater. I flere år har CaféTeatret været et af landets førende og mest produktive små storbyteatre og gennemgående præsteret 6-8 produktioner og coproduktioner samt 100-150 enkeltstående caféarrangementer om året med en høj belægningsprocent på omkring 90 %.

Evolution. Klaus Rifbjergs *Udviklinger* var det nystartede CaféTeaters første opsætning. Den blev opført på fransk juli 1972 på caféteatret Le Fanal i Paris – og en måneds tid senere, i august, på engelsk i de nye lokaler i Skindergade.

I 2011 var CaféTeatret for længst etableret og fornyet igen ad flere omgange, og teatrets oprindelige ledelse kunne endegyldigt trække sig tilbage og overgive teatret til en ny generation og daglig virkelighed. CaféTeatret har i de mange år nydt godt af anmeldernes kritiske opmærksomhed. I 2012 ramte det nye CT med dramatikeren Christian Lollike og Laura Ramberg i front så den større medieoffentligheds bevågenhed i al sin kompleksitet, da de i foråret samme år offentliggjorde beslutningen om at dramatisere Anders Behring Breiviks *Manifest 2083*.

CaféTeatrets første fire-fem årtier afspejlede med andre ord et af de mest levende og interessante vækstpunkter i det institutionelle danske teaterliv siden 1960'erne: udviklingen og etableringen af det konstant samtidssøgende lille storbyteater, som CaféTeatret – siden 2012: CT – står for med alt hvad det indbefatter: nyrealistisk samtidsteater, revy, satire, cabaret, klassikere, opera og caféscene med foredrag og alt muligt.

Miljøet omkring CaféTeatret har i alle årene været samlingspunkt for mange forskellige former for teaterkultur og teatervirksomhed, som ellers hører til andre steder i teaterverdenen eller som senere udmøntede sig i andre teaterinstitutioner uden for CaféTeatret.

Det gælder fx institutioner som Teatret ved Sorte Hest, Teater FÅR302 og det stadig i høj grad levende London Toast Theatre, der startede med deres Monty Python tunede *Crazy Christmas Cabaret* i CaféTeatrets kælder i starten af 1970'erne og her i 2013 stadig fylder Glassalen i Tivoli hver aften gennem et par måneder omkring jul. Dertil kommer CaféTeatrets kontinuerlige samarbejde med andre små storbyteatre fra andre landsdele som fx Svalegangen i Aarhus og med så forskellige institutioner som Den Jyske Opera og Teatermuseet i Hofteatret.

Det samme gælder de mange forskellige skuespillere, der har søgt ind i CaféTeatrets verden, lige fra etablerede kongelige stjerner som Jørgen Reenberg, Susse Wold, Erik Mørk og Ole Ernst, til unge ukendte revy- og satirefolk, som i sin tid Tommy Kenter, *Guds Blinde Øje* (Hella Joof, Line Knutzon, Paprika Steen, Martin Brygmann og Peter Frödin), Martin Buch og Rasmus Botoft (alias *Teatret Marianne* alias *Dusk* og *Bomholt* alias *Rytteriet*), der først år senere brød igennem til en større offentlighed.

1970'erne

CaféTeatret i Skindergade midt i Københavns centrum startede som sagt som den rene kunstneriske iværksættervirksomhed blandt en gruppe franskstuderende tilbage i 1963. I 1970 og 1971 forsøgte man sig efter et gæstespil i Paris med caféteater i Simon Rosenbaums gamle cabaretlokaler hos Restaurant Ny Rosenborg på Jarmers Plads,

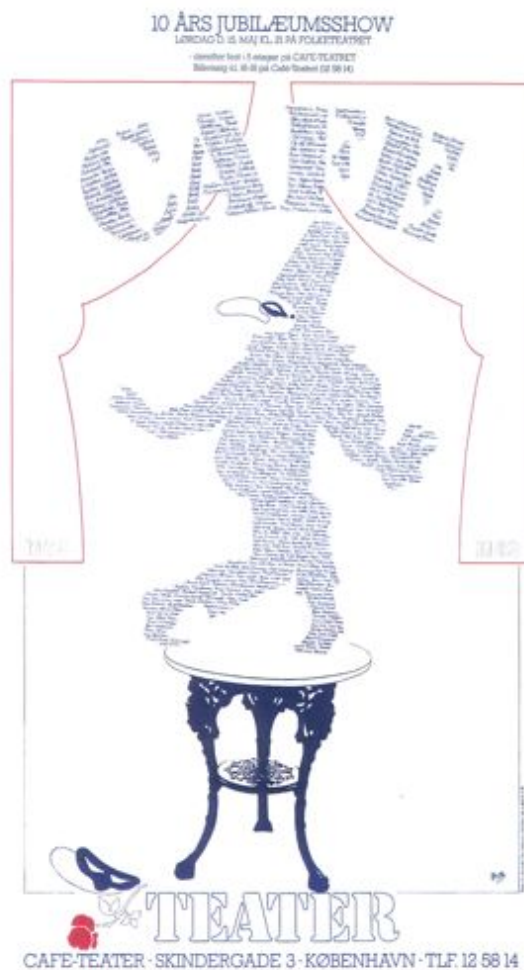
mens man ledte efter egne og mere egnede lokaler. I 1972 rykkede gruppen så ind i lokalerne i Skindergade og blev til CaféTeatret. Lige fra starten udvidede teatret sin virksomhed i både kunstnerisk og institutionel henseende. Det franske repertoire blev suppleret af samtidsdramatik, revy, klassikere og siden hen også opera, og fra 1991 på caféscenen KafCaféen med foredrag, stand-up, søndagssamtaler og -debatter og stort set alt muligt andet. Dertil kom det vedvarende engagement med at skabe et fundament for teatrets vækstlagsmiljøer at arbejde på.

Jeg Jeg Mig Mit var en dramatisering af Gynther Hansens novelle om Rudolf Höss med Niels Skjoldager. Forestillingen turnerede gennem flere år på danske gymnasier, højskoler, teaterforeninger m.m. Plakaten er en af 6, som blev trykt efter en konkurrence blandt eleverne på Kunstakademiet.

Caféteatret blev fra start et institutionelt brændpunkt for teaterkulturens vækstlag. Det skete bl.a. og måske især gennem etableringen af CaféTeatrets Dramaskole, som åbnede i efteråret 1976. Meget hurtigt voksede den sig så stor, at man måtte låne og leje lokaler rundt om på byens skoler. I 1984 rykkede den ud af CaféTeatret og blev selvstændig, da ophavsmanden og skolens leder Sejer Andersen forlod CaféTeatret og blev direktør for Hvidovre Teater. Dramaskolen blev for mange senere kendte og dygtige skuespillere deres første møde med dramatikken. Her fik bl.a. Ole Lemmeke og Lars Bom deres første undervisning af en række erfarne skuespillere og instruktører.

rer. Her var bl.a. Lars Brygmann med i et flerårigt forløb, der blev til gruppen Zarens Hof, som senere var med i kernen omkring stiftelsen af Teater Får302 i Toldbodgade.

Ved CaféTeatrets 10 års jubilæum i Skindergade i 1982 tegnede grafikereren Freddy Kring teatrets nye logo-gøgler som en tekstcollage med navnene på de ca. 300 mennesker, der de første 10 år havde hjulpet med at bygge CaféTeatret op gennem de første ti år.

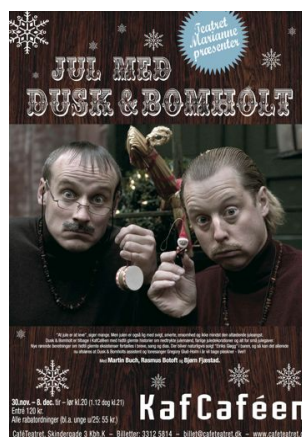
Revy, satire, comedy

Miljøet omkring CaféTeatret har i alle årene været samlingspunkt for mange forskellige former for teaterkultur og teatervirksomhed, foruden for mange forskellige skuespillere, der har søgt ind i CaféTeatrets verden. Et af de områder, hvor CaféTeatret har forbundet sansen for nye dramatiske udtryk med brede genrer og fornyet dem dermed, er revyen, satiren og stand-up comedy. Og det med i deres egen tid unge skuespillere, som først år senere brød igennem til en større offentlighed.

Den satiriske revy og den mere syrede underholdning blev et af de spor, CaféTeatret bevægede sig ud ad, ikke mindst efter KafCaféens åbning i 1991. Det startede i 1975 med megasuccesen *CaféRevyen* med Tommy Kenter, Lars Knutzon, Anne Marie Max Hansen – og trioen Brigitte Kolerus, Michael Lindvad og Ves Harper, som i årene efter stiftede Teatret ved Sorte Hest. Senere blev det til *Trivslernes Hærgen i de nordlige provinser* i bedste Asterix & Obelix stil, Peter Larsens *Mens vi venter på Retfærdigheden* om Tamil-sagen, Claus Flygares tv-transmitterede, vanvittige midnatscaféeer og meget andet.

Senere fulgte en række af de komikere, der nu er kendt vidt og bredt, som bl.a. Hella Joof, Martin Brygmann, Paprika Steen, Peter Frödin. Gennembruddet for de fire kom med *Guds blinde øje på den mystiske hede – eller John stank jo allerede af pis i 60'erne* med tekster af især Line Knutzon blev spillet i KafCaféen i 1995. Siden blev de landskendte under navnet *Det brune punktum*, der igen blev til *Lex og Klatten*. P.t. [oktober 2013] er Paprika Steen og Peter Frödin aktuelle i samme stil s.m. Anders W. Berthelsen med *Elin's fest* på Bellevue Teatret.

Aktuel p.t. er også Martin Buch og Rasmus Botoft med *Rytteriet 2* på DR2. Buch og Botoft tog de første skridt på CaféTeatret som *Teatret Marianne* alias *Dusk og Bomholt*, og har flere gange opført juleshows, som op gennem det første årti af 2000-tallet i flere sæsoner lavede op i julemåneden i KafCaféen – og sporene frem til typerne og temaerne i *Rytteriet 2* er tydelige.

Skæve juleshows har i øvrigt nærmest været CaféTeatrets varemærke gennem alle årtier, fra London Toast Theatres *Crazy Christmas Cabaret* i de tidligere 1970'ere, over Buch og Botoft og frem til *Schwanzen Sänger Knaben* – fire yndige syngébøsser, som gennem en lang årrække var faste gæster i KafCaféen med fulde huse til deres forrygende og syndige jule- og forårskoncerter.

Folk som disse trådte deres satiriske barnesko med selvskrevet materiale og mærkelige navne på CaféTeatret. Men satirisk teater er ikke kun vokset op nedefra på CaféTeatret. Etablerede skuespillere fra andre teaterinstitutionelle miljøer har også fundet rum på CaféTeatret til at arbejde med satirisk teater på en måde, de ikke har mulighed for ellers. Det gælder fx de kongelige skuespillere Bodil Jørgensen og Jens Jacob Tychsen. Med deres *Han, hun, vov & pelsen*, en barok vanvids-revy fik KafCaféen i 2010-11 endnu et megahit, der på fornemste vis førte traditionerne videre. Og spore-

ne løber sammen. Bodil Jørgensen er nu fast medvirkende i *Rytteriet*, bl.a. som en noget kontroversiel udgave af en dansk folkekirke-præst.

1980'erne

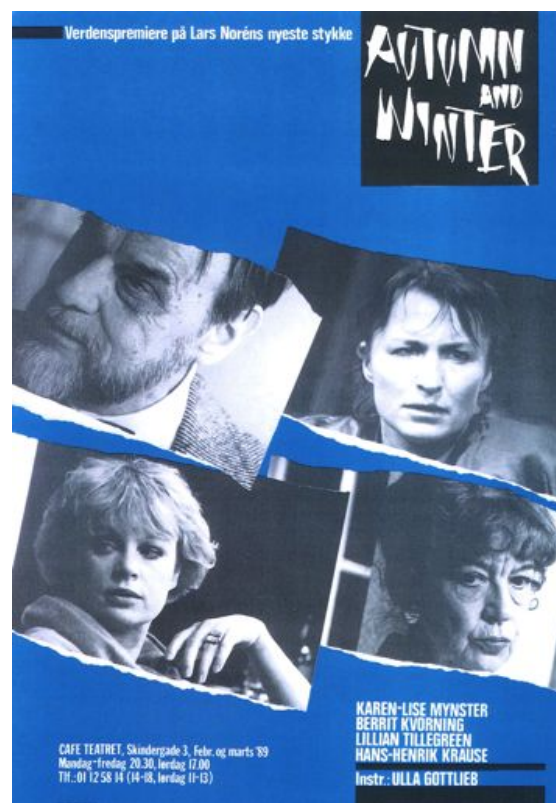
1980'erne startede med, at de københavnske teateranmeldere og -kritikere i 1981 tildelede en nyindstiftet Initiativpris til CaféTeatret for det samlede virke både med hensyn til repertoire, dramaskole og publikumsinddragelse. I 1980'erne kom nye generationer af dramatikere, instruktører og skuespillere til og prægede CaféTeatrets forestillinger – og siden blev mange af dem etableret på større scener. For dramatikernes vedkommende gælder det både dengang nye danske og udenlandske dramatikere. To eksempler kan vise det:

Med Dame På og *Hele Lortet* fra 1989 var et af den da nye unge danske dramatikere Erling Jepsens første stykker. Stykket var instrueret af Emmet Feigenberg, nu skuespilchef på Det Kgl Teater, som producerede en fornem række forestillinger på CaféTeatret, startende med *Arrabals Fando* og *Lis* i 1976. Blandt skuespillerne var en

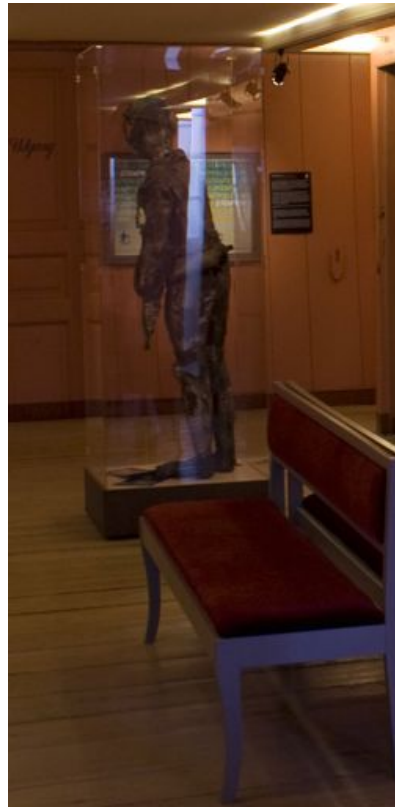
ung Mikael Birkkjær, nu etableret skuespiller på Det Kongelige Teater og kendt fra bl.a. DRs *Forbrydelsen*. Erling Jepsen blev siden en af Danmarks mest spillede og produktive danske dramatikere i de seneste årtier, foruden forfatter af romaner, hvor af *Kunsten at græde i kor* (2002) og *Frygtelig lykkelig* (2004) begge senere blev filmatiseret og nåede et stort publikum.

Autumn and winter fra samme år, 1989, var intet mindre end verdenspremiere på den dengang varmeste dramatiker i Norden, svenske Lars Noréns nyeste stykke. Den blev sat på scenen af instruktøren Ulla Gottlieb og havde Karen-Lise Mynster i den bærende hovedrolle. Opsætningen skaffede dem Teaterpokalen det år, og siden lavede de flere succesrige forestillinger på CaféTeatret.

I 1980'erne søgte CaféTeatret også ud på større scener med større forestillinger. Et produktionsmæssigt højdepunkt i den henseende var opførelsen af Alfred de Musset's *Lorenzaccio* i 1984, CaféTeatrets hidtil største satsning. I Wladimir Hermans iscenesættelse med scenografi af Ves Harper og med 15 medvirkende på scenen, blev forestillingen opført uden for huset; ikke helt uden symbolik på Simons Spies' Mercur Teatret, senere Privat Teatret og fra 2009 Bremen Teater. Forestillingen var med Erling Larsens ord " et strålende skue". På Teatermuseet i Hofteatret har vi et vidnes-

byrd på, hvor flot et scenografisk og koreografisk skue, *Lorenzaccio* var. Rustningen her, som befinder sig på Teatermuseet i Hofteatret, er ikke et kostume, men en rekvisit og den ene af to, som indgik i dekorationen til *Lorenzaccio*. Den er kreeret i sølv-sprayet hønsenet, fiskenet og andet godt af scenografen Ves Harper, som var en mester i at få alting ud af ingenting. I kostumeafdelingen gik han ofte stille og lunt smilende rundt med sprayflasker i sidste øjeblik og patinerede forestillingernes kostumer, så de på afstand fik netop det lidt brugte udtryk, han ofte ønskede. Rustningen.

Lorenzaccios historie og historiske plot ville normalt kræve 5-6 timers spilletid, men blev her skåret kraftigt ind til benet – og ind til temaet: Kan idealisme forsvare terror og fordærver terror alt andet lige? Et tema, som både før og siden, afhængig af hvad der er på færde i det omkringliggende samfund i tiden, har været taget til dramaturgisk bearbejdning, ikke mindst på CaféTeatret – senest i 2012 og igen i 2013 med den dramaturgiske bearbejdning af Anders Behring Breiviks *Manifest 2083*.

Men *Lorenzaccio* blev noget af et økonomisk antiklimaks for teatret. CaféTeatrets satsede stort med forestillingen, som man valgte at gennemføre uden den forventede projektstøtte fra Teaterrådet, som ellers netop i de år trådte mere og mere i karakter med en ny teaterpolitiks større bevillinger og flere muligheder for projektstøtte end tidligere. Men sammenholdt med bl.a. det forhold, at forestillingen

støtte end tidligere. Men sammenholdt med bl.a. det forhold, at forestillingen skulle spille i en varm forårsperiode, hvor der både var avis- og busstrejke, blev den så langt fra set af nok tilskuere. Forestillingen endte med at koste CaféTeatret tæt på 1 mio. kr. Teatret var reelt fallit og tæt på at lukke, men med diverse kunstgreb lykkedes det at ride den akutte storm af. De følgende år kæmpede man med gælden, og ti år efter, i 1993, kunne man for første gang vise en (lille) positiv egenkapital, og den personlige gældshæftelse kunne trækkes tilbage.

Cabareten

En af de klassiske genrer med franske aner og bred appel, cabareten, som tidligere havde været et populært islæt i det danske forlystelsesteater, blev bl.a. med CaféTeatrets mellemkomst vakt til live igen på dansk grund. I mange år var de cabaret-agtige forfatter- og kunstnerportrætter populære trækplastre på CaféTeatret – både de franske, de danske og dem med udgangspunkt i de øvrige skandinaviske lande.

Jacques Prévert, franskmændenes Benny Andersen, var en af de første forfattere, CaféTeatret satte ind i cabaretens format. Premiereren var i 1978, og forestillingen blev genoptaget sæsonen efter. Boris Vian og Jacques Brel var to andre franske. Med *Jacques Brel*-forestillingen i maj 1980 blev forfatterportrættet til en natcabaret, og Karen-Lise Mynster kom med på listen over ”forfatter-portræt-skuespillerne”.

Af de skandinaviske forfattere, som CaféTeatret omstøbte til cabaret var Alf Prøysen (ham med den populære Giro 413-melodi ”Pigen og Søndenvinden” – forestillingen gav teatret den norske ”Alf Prøysen Prisen”), Nils Ferlin, Michael Wiehe og Lars Forsell. Blandt de danske forfattere var dem, der siden og mange andre steder er blevet sat i musik og scenografi: Fra Emil Aarestrup, Sophus Claussen og Tom Kristensen til bl.a. Benny Andersen og Henrik Nordbrandt. Cabareten *Arabesker* fra 1991 med tekster af *Henrik Nordbrandt* blev blandt andet kaldt ”en svimlende Nordbrandt rejse” af pressen. Også gæster på KafCaféens scene tog fat i cabaretstilen. Katja Holm besøgte Kafcaféens scene med sit Osvald Helmuth-portræt, *Osvald*.

En af de mest populære forfatterportræt-cabareter i CaféTeatret var cabareten *Halfdan* 1985-86 med tekster af den folkekære Halfdan Rasmussen, som både før og siden er blevet sat i musik og på scenen mange gange. I 2002, få måneder efter Halfdan Rasmussen død, udkom cd'en *Halvvejs til Halfdan*, hvor hele 29 kendte forfattere, skuespillere, sangere og børn deltog. *Halvvejs til Halfdan* rummer som også CaféTeatrets cabaret tekster fra alle hjørner af Halfdan Rasmussens store forfatterskab. I 2015 vil både CaféTeatrets cabaret *Halfdan* og cd'en *Halvvejs til Halfdan* indgå i grundlaget

for en større udstilling om Halfdan Rasmussens ord-teater i anledning af 100-året for hans fødsel.

1990'erne

I 1996 skete noget afgørende i dansk teaterpolitik og teaterhistorie: en hel ny type teaterinstitution blev defineret og døbt 'lille storbyteater'. Indførelsen af institutions-typen lille storbyteater var endnu en udvidelse af den officielle danske kulturpolitik på teaterområdet. Siden den første teaterlov fra 1963 havde man skridt for skridt anerkendt flere og flere typer af teaterkunst og teaterinstitutioner som professionelle og støtteværdige.

De små storbyteatre i København, Frederiksberg, Aarhus, Aalborg og Odense fik nu navn som de længe havde haft gavn, opvokset fra vækstlagene og år for år blevet mere og mere professionelle både i kunstnerisk og organisatorisk henseende – og noget andet end de store københavnske teatre, end landsdelsscenerne og egnsteatrene. Først og fremmest gav ordningen faste 4-årige støtterammer for teatre som CaféTeatret, med hvad det medførte af bedre vilkår for både den kunstneriske og økonomiske planlægning. Hvad der var tiltrængt ikke mindst på CaféTeatret efter 1980'ernes økonomiske krise og gældssætning, og her få år efter, at teatret i 1993 for første gang siden 1984 kunne fremvise en lille, men dog positiv egenkapital.

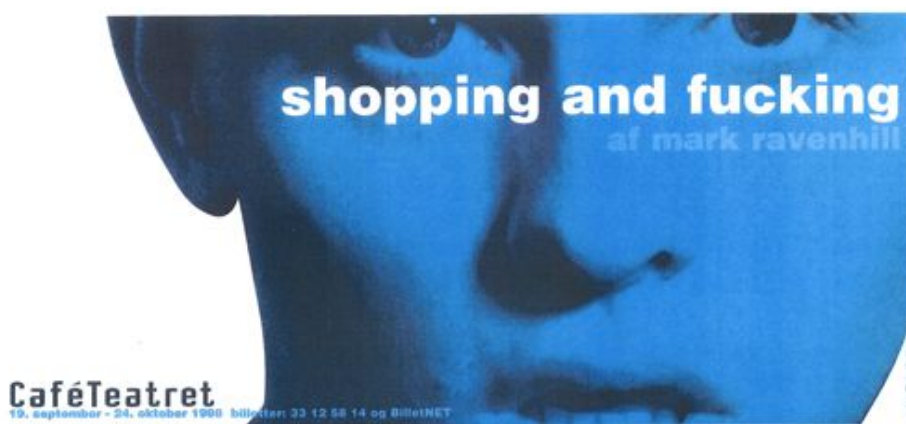
Som lille storbyteater kunne CaféTeatret forsætte udviklingen med at opdyrke ny dansk dramatik og samtidig øge indsatsen for at introducere især ny britisk samtidsdramatik i Danmark. I starten af årtiet, i 1992, opførtes *Mens vi venter på retfærdigheden – en lov-story*, Peter Larsens og Nils Ufers satiriske debatforestilling om den tids store politiske skandale, den såkaldte Tamilsag. Forestillingen vakte stor opsigt

på grund af sin nærgående kommentar og fyldte kælderscenen i Skindergade til randen aften efter aften. Den blev efterfølgende lavet i en studieversion på DR TV.

I slutningen af årtiet, i 1998-99, opførtes et af den nye dramatiske Bo Hr. Hansens hverdagstvistende og drillende lystspil *Midt i en myldretid* med den unge Thomas Bo Larsen i en af hovedrollerne. Bo Hr. Hansen stod også bag *En verdensomsejling under bordet*, som blev CaféTeatrets sidste premiere i Kulturbyåret 1996, og en stor publikumssucces.

I 1990'erne orienterede CaféTeatret sig for alvor mod den nye samtidsdramatik i udlandet. Mark Ravenhills *Shopping and Fucking* opførte CaféTeatret i 1998.

Shopping and Fucking blev – sammen med bl.a. Sarah Kanes *Blasted* (opført i 2001) – vigtige milepæle i CaféTeatrets repertoire, og blev starten på en række opsætninger af ny britisk dramatik.

Stykker som disse blev et moderne kendetegn for små storbyteatre som bl.a. CaféTeatret, Husets Teater, Kalejdoskop og Teater FÅR302 fra 1990'erne og frem. Det var en form for dramatik, der skrev sig ind i den såkaldte In-y'er-face-tradition og dens dramatiske variant *new brutalism*, som især kom til udtryk i England og USA. In-y'er-face-teatret præges af en spillestil hvor den eksplicitte, ekstreme og aggressive sprogliggørelse af ethvert tabu gennemsyrrer diktion, gestik og handling.

Bygningen – barriere og attraktion

Som så mange andre kulturinstitutioner lever CaféTeatret i bygninger, der oprindeligt er bygget til noget andet og præget af en række fysiske udfordringer, hvis man vil spille teater i dem. Bygningen og beliggenheden har på én gang været en attraktion ved CaféTeatret – og en barriere for teatrets kunstneriske udfoldelsesmuligheder.

Som så mange andre kulturinstitutioner har CaféTeatret gang på gang søgt ud af huset med sine forskellige aktiviteter, fra traditionelle turnéer til opførelser af forestillinger på andre teatre som fx Folketeatret, Kanonhallen og Mercur Teatret med førnævnte forestilling *Lorenzaccio* i 1984. Og som så mange andre kulturinstitutioner har CaféTeatret flere gange søgt at forbedre og udvide de fysiske rammer inde i huset.

En væsentlig forandring skete med konstruktionen af *KafCaféen* i husets foyerområde. *KafCaféen* åbnede i efteråret 1991 som led i en større renovering af bygningen i anledning af teatrets 20 års jubilæum. *KafCaféen* indeholdt en ny lang bar og ny scene, hvor der kunne spilles teater, cabaret og gøres alt muligt andet. En journalist kaldte det et 'kulturværtshus' og det var ment positivt.

KafCaféen udvidede ikke bare mulighederne for teatrets kunstneriske og kulturelle aktivitetsmuligheder, men også mulighederne for det, der siden er blevet et helt almindeligt fænomen i kulturinstitutionerne, men som dengang stadig var relativt ukendt og af og til ugleset: 'anden indtægtsgivende aktiviteter'. Det vil sige indtægter, fx lokaleudleje og barsalg, der ikke følger direkte af, men måske nok i sammenhæng med det, der er institutionens primære formål: at spille teater.

Få år efter åbningen af *KafCaféen* – og som optakt til CaféTeatrets bidrag til København som *Kulturby 96* – lagde teatret an til en større udvidelse og ombygning af både caféområdet og førstesalsscenen, foruden væsentlige udbedringer for forholdene for handicappede og publikum i øvrigt. Projektet ville koste cirka 8,5 mio. kr. og teatret havde selv skaffet en del heraf. Men det lykkedes aldrig at finde de manglende millioner – og projektet måtte skrinlægges. Dog lykkedes det at få etableret bl.a. en handicapelevator med adgang til alle husets 3 scener.

2000'erne

I 2000'erne fortsatte CaféTeatret sin satsning på ny dansk og udenlandsk samtidsdramatik, der ofte gik meget tæt på aktuelle tabuer og temaer i den større offentlighed eller i det lille familieliv.

Den tidligere omtalte Sarah Kanes debutstykke *Blasted* blev opført i 2001 og var et af den nye britiske dramatiske stærkeste stykker, og et markant udtryk for en ny dramatiske-generation. *Blasted* var en ekspressiv og desillusioneret dramatisering af de psykologiske og fysiske relationer mellem vold og kærlighed, og stykket medførte heftig debat både i England og i Danmark. Da stykket blev opført på CaféTeatret, havde Sarah Kane selv begået selvmord to år tidligere på en psykiatrisk institution. Hendes sidste drama, *4:48 Psychosis*, trak tråde tilbage til Goethes *Den unge Werthers lidelser*. Stykket blev opført posthumt i mange lande, i 2002 på Edison-scenen.

Kopftot – et flugtforsøg blev opført på CaféTeatret i 2007. Stykket var skrevet af den kun 24 år unge østrigske dramatiker Gerhild Steinbuch og havde Heidi Colding-Hansen som et stærkt midtpunkt som datteren, der svingede mellem realiteterne og den drømmeverden, hun flygtede ind i. Efter *Kopftot* fulgte i samme forår 2007 *Ulrike Meinhofs sang – en teatermontage om en kontroversiel persons sidste dage*.

Stykket handlede om den tyske journalist og venstreekstremistiske terrorist fra 1960'ernes og 1970'ernes koldkrigs-Vesttyskland, der var medstifter af den berømte og frygtede Rote Armee Fraktion, også kendt som Baader-Meinhof-gruppen. Hun blev fængslet i 1972 og i alt anklaget for 4 mord og 54 mordforsøg. I 1976 hængte hun sig i sin fængselscelle inden hendes sag var nået frem til retten. I den nuværende direktør for Hamlet-Scenen i Helsingør, Lars Romann Engels opsætning af *Ulrike Meinhofs sang* fremstillede Mette Frank med kritisk empati en gribende Ulrike Meinhof – et både stærkt, knugende og rørende stykke teaterdokumentarisme om et menneske med en yderliggående selvforståelse og et samfund, der taber sådanne mennesker på gulvet.

Den da nye danske dramatiker Thor Bjørn Krebs stod bag forestillingen *Om Tommy*, der blev opført på CaféTeatret i efteråret 2003 og som siden via Svalegangen i Aarhus var på turné. Stykket blev et gennembrud for den unge Paw Henriksen og blev en tidlig og stærk kunstnerisk samtidskommentar til et emne, der siden har fået

en væsentlig større og mere kompleks offentlighed: udsendelsen af danske soldater til krigszoner i udlandet. Stykket blev senere oversat og spillet i udlandet.

Klassikere

Især i CaféTeatrets første årtier tog man fat på nye iscenesættelser af teatrets danske og især udenlandske – både nye og gamle – klassikere. *Jeppe paa Bjerget* var en af de første klassikere, som CaféTeatret greb fat i - eller forgreb sig på, mente nogle - i 1970'erne. En af teatrets stiftere, Sejer Andersen spillede titelrollen på kælderscenen, instrueret af Ole Ernst, som selv et årti senere leverede en pragtpræstation som Jeppe i Det Kongelige Teaters opførelse af komedien i anledning af 300-året for Holbergs fødsel i 1984. Man iscenesatte man Racine, Shakespeare, Musset, Strindberg, Ionesco og flere andre i de intime rammer i Skindergade. Ind i mellem lejede man sig ind på større teatre – fx på Folketeatret med Ionesco's *Den skaldede sangerinde* og *Enetime* – når publikumskøen blev for lang til de små rum i Skindergade.

Albert Camus' *Den fremmede* med Morten Kirkskov – nu direktør på Aalborg Teater – blev sat på scenen i 1996. Stykket var en af CaféTeatrets mange monolog-succes'er, der et par sæsoner i Skindergade og på turné rundt i landet trak mange tilskuere til.

August Strindbergs *Frøken Julie* i Lis Vibeke Kristensens opsætning i 1983 var et af CaféTeatrets første forsøg med en moderne klassiker. *Frøken Julie* ligger som klangbund for det nyskrevne stykke om (Herman) *Bang* og *Betty* (Nansen), som Fol-

keteatret opfører i efteråret 2012 med Ole Lemmeke i hovedrollen. Lemmeke havde sine første læreår som skuespiller i ly af CaféTeatrets dramaskole i 1970'erne.

Racines *Andromake* blev opført tilbage i 1976. Man byggede hele kælderscenen om til en gipsgrotte, hvor publikum sad rundt omkring i grupper på stole på gulvet, og de 10 skuespillere bevægede sig rundt i øjenhøjde på podier og løbegange. Både grotten og de smukke kostumer var udtænkt af Ves Harper, der siden stod for bl.a. en Boris Vian cabaret og den store satsning med Alfred de Musset's føromtalt renæssancedrama *Lorenzaccio* i 1984.

CaféTeatret og Hofteatret – Henrik Bjelke og Tycho Brahe

I 1987 producerede CaféTeatret operaen *Tycho* i samarbejde med Den Jyske Opera. Operaen blev spillet på Helsingør Theater i Aarhus, Sukkerkogeriet i Odense – og på Teatermuseet i Hofteatret. Operaen er komponeret af Poul Ruders med libretto af Henrik Bjelke og foregår i og uden for Prag omkring år 1600. Her sad den danske astronom, forfatter og polyhistor Tycho Brahe i eksil efter at have mistet sine økonomiske og faglige privilegier i Danmark og operaen omhandler hans største visioner og sidste dage i ét greb.

Tycho Brahe (1546-1601) og den danske forfatter Henrik Bjelke (1937-1993) havde liv og død til fælles. De levede i hver sin overgang mellem et gammelt og et nyt verdensbillede, Brahe et astronomisk, Bjelke et litterært; begge stod som outsiders i det danske kulturliv og som frontløbere inden for deres respektive fag. Bjelke fandt stor inspiration i Brahes liv og værk, da han skrev dramaet *Tycho* i 1987.

Brahe og Bjelke døde begge som 55-årige. Brahe døde pludseligt og på et katastrofalt tidspunkt i sit liv, hvor han var i en form for personlig og videnskabelig eksil, han følte sig som landsforvist og kunne ikke komme videre med sine observationer. Bjelke døde af Aids, dén sygdom som i 1980'erne pludselig, og før man havde nået at finde medicinske midler mod det, satte så mange mennesker i eksil i deres egen krop og tvang dem i døden for tidligt.

Såvel Brahe som Bjelke arbejdede i et intenst og livsopfattende spændingsfelt mellem internationale påvirkninger og en indre, dybt personlig stemme. Brahe, som også skrev digte, levede og arbejdede i København og på øen Hven i langt de fleste år, og var med den selvfølgelighed, som altid har kendetegnet naturvidenskabsfolk mere end andre grupper, i stadig dialog med verdens førende astronomiske forskere, afdøde og nulevende. Bjelke levede og arbejdede i Danmark blandt en gruppe af omtrent jævnaldrende og ligesindede forfattere som Henrik Nordbrandt, Peer Hultberg, Dan Turéll, Per Højholt og Henning Mortensen; Bjelke havde konstant blikket rettet

Det var som om Bjelke gennem det klassiske eksperiment ville finde form og fatning på det hele til sidst.

Såvel Brahe som Bjelke kuldsejlede i en vis forstand med deres projekter, men på en for eftertiden meget frugtbar og inspirerende måde. Det moderne ved dem begge er ydermere den krisebevidsthed, de hver for sig udtrykker undervejs i bestræbelsen på at fuldende astronomiske og kunstneriske visioner – og omsætte dem til praktisk virkelighed.

Måske er det også her, vi finder identifikationspunktet mellem Brahes liv, virke og visioner på den ene side, og Bjelkes kunstneriske bearbejdning af det på den anden side i det eneste drama, han skrev *Tycho* fra 1987. I hvert fald er temaet i *Tycho* en slags elegi eller skæbnesang over Brahes forliste visioner.

2012 og fremad: CT og Cafésenen

I 2011 havde CaféTeatret 40 års jubilæum. Samtidig fik teatret for første gang siden 1971 ny ledelse, efter at man i flere år havde overvejet et regulært generationsskifte. Nyt lederpar blev dramatikeren Christian Lollike som kunstnerisk leder og Laura Ramberg som administrativ leder. Samtidig blev den formelle struktur ændret med den mere normale – og lovmæssigt mere korrekte – opdeling i bestyrelse og ledelse (siden starten havde stifterne været både bestyrelse og formel kunstnerisk ledelse), og der skete udskiftninger både på personale- og bestyrelsesniveau.

Desuden gjorde man det samme som er sket i flere andre kulturinstitutioner op gennem 2000'erne: man vil gøre ny gavn og starter med at tage nyt navn. Fremover hedder CaféTeatret CT og Kafcaféen hedder Cafésenen.

I 2012 opførte det nye CT så deres første fuldt egenproducerede forestillinger. Den første var *Projekt landbrug – en liflig/landlig/flæskeflettende/landdramatisk vandreforestilling* i foråret. Publikum vandrede rundt i huset fra det ene tableau til det næste og sluttede med samvær og diskussion med landmænd i caféen. Forestillingen blev nomineret til Årets Reumertpris.

Den 19. januar 2012 offentliggjorde CT beslutningen om at dramatisere Anders Behring Breiviks *Manifest 2083*. Fra samme dags morgen og løbende op til premieren medio oktober 2012 blev stykket en af de mest omtalte og omdiskuterede i dansk teaters historie. Eller rettere, det var selve beslutningen om at dramatisere Breiviks megalomane manifest, der blev diskuteret før selve stykket var blevet kendt. Det er sket i alle medier og langt ud over Danmarks grænser. Dokumentationen fylder to mapper med i alt 1000 siders national og international pressedokumentation fra 22 landes aviser og online medier op til en uge før planlagt premiere i efteråret 2012.

Det nye CT fortsætter med flere af det gamle CaféTeaters hovedaktiviteter som workshops for dramatikere o.a. Desuden har man oprettet en international gæstespilsafdeling og afholder – som fx også Husets Teater – internationale festivals for nutidig scenekunst. CT er desuden en af hovedkræfterne i den nye Teaterfestival, som startede op i 2013.

Det nye CT har også tilkendegivet, at de ønsker at være aktive uden for huset ved at indgå samarbejde omkring forestillingsopførelser med andre kulturinstitutioner o.a., som normalt ikke beskæftiger sig med teater. Det er i tidens toner. Og hvad

der gælder anno 2012, har været gældende fra allerførste færd: et teater, der konstant søger at udvide og forny sin både kunstneriske og institutionelle virksomhed – og dermed sin egen selvforståelse:

”På CT producerer vi forestillinger, der er samfundsengagerende og udfordrer mainstream. Samtidig søger vi at udfordre forståelsen af, hvad scenekunst er og kan være. Dels ved at producere forestillinger i andre rum end teaterrum, dels ved at samarbejde med kunstnere fra andre kunstarter. På CT ønsker vi at integrere arkitektur, billedkunst, film og andre medier med henblik på at udvikle nye scenekunstneriske udtryk. På CT tror vi på, at integration af andre medier og kunstarter er en forudsætning for scenekunstens udvikling.”

Manifest-forestillingen og den nye ledelses kunstneriske valg og indsats gav i 2013 CT hele 3 Reumert Priser: Årets Forestilling, Årets Dramatiker og Juryens Særpris. Juryens særpris gik til CTs opførelse af *Manifest 2083*. Her i uge 42, oktober 2013, hvor denne webtekst publiceres, genopføres forestillingen. Mediestormen omkring CT og dét overhovedet at lave en forestilling om Anders Behring Breivik har lagt sig, men der er stadig publikum til selve forestillingen.

***